

MARTIN ŠRAJER / 21. 11. 2022

Nejkrásnější věk

Jaroslav Papoušek (1929–1995) se původně živil jako ladič pian. Pak si usmyslel, že bude malířem. Několikrát se na AVU hlásil na malířství, ale bez úspěchu. Nakonec byl přijat na sochařství. Po studiu se chvíli živil kreslením karikatur a obrázkových seriálů. Jeho kamarádem byl v té době publicista Jaroslav Boček, absolvent filmové vědy a dramaturgie na FAMU. Spolu chodili na filmy a pak o nich dlouze diskutovali, až si jednou řekli, že sami zkusí něco napsat. Se svými náměty nepochodili. Papoušek začal psát sám, „jen tak ze srandy“, jak později vzpomínal v jednom rozhovoru.^[1]

Nejdřív vytvořil tři povídky, pak novelu založenou na trapné příhodě z mládí. Text dal přečíst kamarádovi v nakladatelství, kterému se dílo líbilo. Papoušek přestal sochařit – jeho posledním výtvořem byla socha v Sachsenhausenu, v expozici na místě bývalého koncentračního tábora – a vrhnul se na psaní. Od rána do večera nedělal nic jiného. Potom si jeho literární debut přečetl Miloš Forman a nabídl mu spolupráci. A tak vznikl *Černý Petr* a započala tvůrčí spolupráce trvající několik následujících let.

Papouškovi vyhovovalo, že u filmu může uplatnit všechno, co jej bavilo – malířství, sochařství, fotografie, literatura... Kinematografii se tedy věnoval i nadále. Po *Černém Petrovi* přišly *Lásky jedné plavovlásky*. Papoušek se v obou případech podílel na scénářích, především na dialozích. U *Hoří, má panenko* byl navíc pomocným režisérem. Forman si pochvaloval jeho píli. Bez ní by své filmy kvůli vrozené lenosti prý nedokončil. Papoušek se podílel rovněž na režijním debutu druhého člena formanovského trojlístku, na *Intimním osvětlení* Ivana Passera.

Když jeho kolegové a kamarádi odjeli točit na Západ, kde už zůstali, konečně také on natočil vlastní film. Své ambice a zkušenost s prvním režírováním shrnul následovně: „Nikdy bych si netroufal na takový film, jako je třeba Krejčíkův *Penzión pro svobodné pány*. To je film, který obdivuji. Sám musím a také chci dělat něco jiného. Velmi rád jsem pracoval s kameramanem Jozefem Ort-Šnepem. Natáčel také svůj první dlouhý

film, dobře jsme si porozuměli. Už v tom, že toho moc nenamluví. Nemám rád lidi, kteří pořád povídají.“^[2]

Stejně jako Forman a Passer, obsadil i Papoušek převážně neherce, mnohé si vypůjčil přímo od Formana (např. Josefa Šebánka a Miladu Ježkovou), a čerpal ze skutečných příhod, ba rovnou vlastních zážitků. *Nejkrásnější věk* se téměř celý odehrává v sochařském ateliéru Akademie výtvarných umění, kde Papoušek jako student prostál mnoho hodin. Proplétají se v něm tři příběhy lidí, kteří si přivydělávají jako modelové či modelky.

Protagonistou první povídky je senior Hanzlík (Jan Stöckl), proslulý tím, že usíná, sotva dosedne na židli. Ve druhé povídce stojí „sochaříkům“ nahým modelem mladá matka Vránová (Hana Brejchová). Do děje zasahuje i její ukřižovaný novorozený syn a podobně neklidný manžel, nemající pro manželčin přivýdělek pochopení. Film uzavírá epizoda s uhlířem Voštou (Šebánek), specialistou na modely raněných, nadšeně řvoucích bojovníků.

Podle vzpomínek Josefa Škvoreckého měl Jan Stöckl, představitel Hanzlíka, ztvárnit hlavní roli. Zemřel ale na mrtvici v den, kdy do Prahy přijely sovětské tanky. Film byl v té době natočen teprve z poloviny a scénář se musel drasticky a narychlo předělat.^[3] Možná i z toho důvodu *Nejkrásnější věk* nevypráví ucelený příběh a nemá srovnatelný spád jako Formanovy snímky. Místo toho nabízí epizodický sled úsměvných momentek, občas bez vnitřní vazby s celkem. Jedna sekvence bez přerušení přechází v další, některé postavy se znovu objevují, jiné už nikoliv.

Podobně jako ve filmech Formana a Passera je devízou *Nejkrásnějšího věku* citlivá drobnokresba postav a prostředí, věrohodná trapnost situací a autenticita konverzačních výměn a střetů mezi zástupci různých generací. Také Papoušek se jednoduchými vyjadřovacími prostředky a podobně prostým příběhem snaží dobrat podstaty lidí a doby. Při vlastním rozvíjení formanovského stylu čerpal ze studia na AVU, především z atmosféry při výuce v sochařské dílně. Postavami jsou dobře odpozorované typy z lidu, na jejich modelování se podíleli sami neherci, kteří mohli zůstat věrni své běžné hovorové mluvě.

Papoušek ve filmu se skeptickým humorem konfrontuje svět mladých sochařů se světem jejich šovinistického profesora (Vladimír Šmeral) a modelů, starých penzistů.

Mezi oběma životními etapami ale nevede ostrý předěl. Chrápající pan Hanzlík ruší sochaře stejně jako křik chlapce v kočárku. Senioři, čekající, kdo bude proměněn v sochu, se handrkují podobně jako malé děti.

Postavy neustále vzpomínají na minulost, srovnávají ji s přítomností. Každý příznačně vnímá jako nejkrásnější věk ten, který zrovna neprožívá. Také scény jsou vedle sebe kladeny způsobem upozorňujícím na paralely mezi mládím a stářím, pomíjivým a věčným. Všichni tři modelové sice do ateliéru přicházejí kvůli přivýdělků, ale zároveň pátrají po něčem vyšším, hledají smysl života.

Současně s lidmi rozličných věků film sleduje různé životní fáze hlíny. Právě sochařství se zdá být uměním, které dokáže zachytit a zastavit čas, uchovat podobu člověka, jeho stáří, krásu nebo bojovný řev pro příští generace. Také herci jsou v záběrech příhodně komponováni podobně jako sochy vystavené pro pohled druhých. I když zrovna nestojí modelem, vypadají, jako kdyby byli do konkrétního místa v prostoru zasazeni umělcem sledujícím určitou vizi.

Papoušek tedy svůj první film nezakládá na lineárním vývoji událostí, ale na kontrastech a podobnostech, na ironické konfrontaci dvou „nejkrásnějších věků“. Smíření starci sice žijí už jen ze vzpomínek na zašlé mládí, ale právě vědomí, že už nemají co získat a co ztratit, je osvobozuje, vrací na úroveň bezstarostných dětí, pro které je život nekončící hrou a vtipkováním. Snaživí mladí umělci, pro něž nic není tak samozřejmé a průzračně čisté, se naproti tomu trápí, přemítají, stěžují si, že je „buzeruje každý blbec“.

Kritici měli k Papouškovu debutu řadu výhrad. Film podle nich vinou postupného přibírání nových epizod ztrácí tempo, soudržnost a intenzitu, jeho myšlenka je rozměňována opakováním a prvoplánovými, vulgárními gagy, až se ve třetí povídce zcela drolí. Škvorecký psal přímo o diletantství. Při zpětném pohledu a srovnání s dodnes nestárnoucími filmy Passerovými a Formanovými se nedostatky *Nejkrásnějšího věku* jeví ještě zjevnějšími. Současně jej lze sledovat jako v mnohém nedokonalou, ale neopominutelnou přípravnou skicu pro následující sérii filmů o Homolkových, které Papouškův debut rychle zastínil.

Nejkrásnější věk (Československo 1968), režie: Jaroslav Papoušek, scénář: Jaroslav Papoušek, kamera: Jozef Ort-Šnep, hudba: Karel Mareš, hrají: Hana Brejchová, Jan Stöckl, Josef Šebánek, Milada Ježková, Vladimír Šmeral, Jiří Sýkora, Ladislav Jakim, Věra Křesadlová, Milan Kříž a další. Filmové studio Barrandov, 76 min.

Poznámky:

[1] A. J. Liehm, Jaroslav Papoušek je slavný. *Filmové a televizní noviny*, č. 5 (5. 3.), 1969, s. 3.

[2] Ivan Soeldner, Ten třetí z Formanova týmu. *Kino 23*, č. 20 (17. 10.), 1968, s. 9.

[3] Josef Škvorecký, Všichni ti bystří mladí muži a ženy. In: Josef Škvorecký, *Nejdražší umění a jiné eseje o filmu*. Praha: Books and Cards, 2010, s. 85.